

І.В. Ганжуренко, викладач
Міжнародний університет бізнесу і права, м. Херсон

ВОДНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЯК БАЗИС ЕКОСИСТЕМНОГО РОЗВИТКУ РИБОГОСПОДАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ

Постановка проблеми. В умовах реформування будь-якої економічної системи виникають явища нестабільності, нестійкості розвитку, хаотичності та стихійності. Для таких періодів характерним є прагнення отримувати доходи з тих джерел, які використовувати простіше за мінімальних витрат. Прагматичний і спрощений підхід до вирішення економічних проблем в цей період пояснюється тим, що в реформений час необхідно одночасно діяти в багатьох напрямках і вирішувати багато завдань, що часто приводить до того, що певний вид діяльності стає невикористаним шансом для держави, ресурси починають швидко виснажуватися і різко втрачати свій стратегічний потенціал. Тому в період проведення економічних реформ підвищується роль пошуку способів організації стратегічного управління всіх видів ресурсів як резерву господарської діяльності в майбутньому, основи для стійкого і комплексного розвитку економіки країни. Уміння зберегти і примножити ресурси в умовах реформування національної економіки стає одним із показників ефективності організації управління будь-яким видом виробничої діяльності, за яким можна судити про рівень розвитку держави, особливо якщо він має природний характер.

Сучасний стан ведення рибного господарства, оцінка його ефективності і можливостей адаптації підприємств рибогосподарського комплексу та вибір шляхів поліпшення складного становища в зазначеній галузі на сьогодні є одною з важливих проблем національного господарства України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробкою наукових засад підвищення ефективності функціонування рибогосподарської галузі в сучасних умовах займався цілий ряд вітчизняних та зарубіжних учених. В цьому контексті слід відмітити публікації С.І. Алімова, Г.Л. Азаєва, З.М. Борисенка, М.В. Чернишевського, М. Стасишина, Т. Теслюка та ін.

В останній час з'явився ряд наукових праць, присвячених вивченню адаптивних механізмів рибопродуктової галузі до умов конкурентного середовища, відшукання індивідуальної ніші на ринку рибопродукції,

вирішення проблеми імпортозаміщення продуктів рибної галузі. Це, насамперед, роботи С. Козія, Г. Васюнової, А. Ігнатюка, Є. Оболонцевої, В. Ячменьова, де, крім вище перелічених проблем, розглянуті можливості і передумови раціонального використання акваресурсів, відшукування екологічного балансу між потребою населення в харчових рибних продуктах та збереженням задовільного стану рибних ресурсів.

Однак, слід відмітити, що, не зважаючи на розширення наукового пошуку, щодо останнього аспекту даної проблеми, ряд питань подальших стратегічних напрямів розвитку національного рибогосподарського комплексу та шляхів їх вирішення ще не знайшли свого вирішення.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є обґрунтування авторського бачення вирішення окремих дискусійних питань, що стосуються шляхів активізації рибогосподарського виробництва в Україні; освітлення зарубіжного досвіду підтримки розвитку цієї галузі та висвітлення останніх рішень держави стосовно відродження рибопродуктового комплексу країни за умов його екосистемного ведення.

Виклад основного матеріалу досліджень. Адаптація рибогосподарської галузі набуває все більшої актуальності в умовах невизначеності оточуючого середовища, в якому вона функціонує та розвивається. В процесі розвитку рибогосподарської діяльності створюється особливий, притаманний конкретній галузі, потенціал, який формує підґрунтя стійкого та стабільного функціонування галузі в цілому та її структур зокрема. І якщо в умовах невизначеності та динамічності оточуючого середовища, пов'язаних безпосередньо з виробництвом, переробкою, збутом, особливостями ринкових умов процесу адаптації в деякій мірі можливо вирішувати, то ефективну діяльність підприємств рибогосподарського комплексу без корінного поліпшення екологічної складової, а саме водного середовища, де формується сировинна база галузі, забезпечити неможливо [1, с. 336; 2, с. 34].

За останні двадцять років в Україні зникло біля 20 тис. водних об'єктів, а десятки видів риб потрапили до Червоної книги. В зв'язку з цією ситуацією, багато надій покладається на нову водну політику [3, с. 27].

Цілий ряд ключових положень, які відносяться до перспектив розвитку рибогосподарського комплексу держави, в контексті його екосистемного функціонування, знайшли своє відображення в нещодавно зареєстрованому Верховною Радою законопроекті «Про державне регулювання в сфері миючих засобів». В ньому, зокрема, пропонується ввести обмеження стосовно виробництва, використання та завою в Україну миючих засобів на основі фосфатів і ПАВ, що не відповідають

європейським стандартам. Також буде заборонено виробництво, використання і розповсюдження на території України миючих засобів з масовою часткою фосфатів більше 8,5 % від загальної маси. Основний лейтмотив цього законопроекту – покращення стану навколишнього природного середовища, зокрема водних об'єктів через зменшення викидів шкідливих речовин у водні об'єкти, покращення якості питної води тощо.

Разом з тим, керівництво Національної екологічної Ради України звертає увагу на те, що на протязі багатьох років як Рада, так і Асоціація рибалок України подає у Верховну Раду проект про збільшення ставки платежів за забруднення водних об'єктів, проте безрезультатно, оскільки безпосередньо у Верховній Раді знаходяться власники підприємств, що викидають забруднюючі стоки, і це звернення не можуть бути позитивно розглянуті.

В 1991 р. Україна входила до п'ятірки ведучих рибодобуваючих країн світу. В країні було 238 суден океанічного промислу, вилов складав 1 млн 100 тис. т риби. На сьогодні більше 75 % продовольчого кошика українця – імпортний продукт сумнівної якості. Порівняно з Китаєм, Україна має 1,2 млн га прісних водойм, що майже в половину більше, а вилов риби в 2011 р. складав 40 тис. т проти 4,5 млн т в Китаї.

Сто років тому екскурсії по Дніпру включали в себе обов'язкову і звичну для киян розвагу – ловлю стерляді. За останні декілька років в Червону книгу потрапляє все більша кількість звичних для нас водних мешканців. Ситуація з якістю водного середовища настільки загострилася, що під загрозою зникнення опинився звичайний золотий карась, а, за відомостями окремих дослідників-іхтіологів, такі види риби як плітка, лящ, карась, які мешкають в українських річках, на 90 % популяції мутантні і 68 % хворі на різні захворювання [4, с. 176].

Ще одна проблема – незначні рівні штрафів за браконьєрство. В останню редакцію Червоної книги було введено 70 видів риби вітчизняних водойм, це свідчить про злочинну безгосподарність використання водних ресурсів і вимагає збільшити розміри штрафів в сотні разів. Так, наприклад, в 2012 р. було затримано 124 тис. браконьєрів, але ясно, що це абсолютна меншість від їх реальної чисельності. Ні в одній країні Європи, крім України, не існує дозволу на промисловий вилов риби у внутрішніх водоймах.

За оцінками експертів, комплекс зазначених проблем в рибному господарстві України, зможе вирішити лише нове водне законодавство. Так, з червня 2012 р. в державі був запроваджений басейновий принцип управління. Його суть полягає в тому, що основною його одиницею

виступає територія річкового басейну. Він передбачає, зокрема, що фінансовий механізм гарантує безпосередній зв'язок між платою за водокористування і фінансуванням пріоритетних водоохоронних заходів в межах басейну. Тоді як до його введення, наприклад, таких термінів як «інтегрована модель управління водними ресурсами» і «санітарні витрати річки», в законодавстві не передбачалися. Тепер це може послужити точкою опори для екологічної інспекції та інших контролюючих органів, які будуть працювати по чітким критеріям.

Також, з моменту вступу в дію нового Водного кодексу, були внесені зміни в умови оренди водних об'єктів. Це питання було розглянуто як цілісний комплекс «вода + земля». Таким чином, згідно нових умов оренди, об'єктом вважається водний простір і земельна ділянка під ним. Це повинно привести до рішення проблеми нецільового використання об'єктів тимчасовими власниками. Так, якщо з вини орендодавця спричинена шкода водному об'єктові, він зобов'язаний відшкодувати її власними коштами. На сьогодні багато водних об'єктів осушені й забудовані, засмічені промисловими відходами. Тільки в Києві 3 480 водних об'єктів залишилось 315. Незаконна забудова берегів провокує зсуви. За останні 20 років в Україні зникло біля 20 тис. водних об'єктів. Також під загрозою знищення опинилися деякі природні заповідники, в тому числі Шацькі озера і дністровський каньйон.

Наочним прикладом, хоч і локального, проте конкретного і досить показового вирішення проблеми покращення водного середовища, а звідси й підвищення ефективності використання та якості водних ресурсів. Є ситуація в басейні каналу Дніпро-Донбас.

Штучний канал Дніпро-Донбас бере початок у Дніпродзержинському водосховищі. Його ширина дна становить 10 метрів, а ширина поверхні від 30 до 60 метрів за максимальної глибини 4-5 метрів. Він проходить територією Дніпропетровської області, потім у Харківській з'єднується з Орільським та Краснопавлівським водосховищами і йде Харківською областю у зворотному напрямку, частково використовуючи русло річки Берека та досягає Сіверського Дінця.

У минулі часи канал був стратегічним об'єктом загальнодержавного значення, який мав давати воду промисловості Харківщини і, в другу чергу, промисловим районам Донбасу. Тому увагу даному водному об'єктові приділяли велику. Поступово обслуговуючий персонал на об'єкті почав скорочуватися, що суттєво позначилося на якості робіт з його експлуатації, з'явилися проблеми організаційно-господарчого характеру. Через заростання русла каналу водоростями почали постійно забиватися

решітки водозабірних труб, виникла необхідність у застосування потужних (по 2,5 МВт) насосних агрегатів, що привело до великих перевитрат електроенергії.

Вихід із ситуації, що склалася, був запропонований спеціалістами Департаменту водних ресурсів шляхом проведення біомеліоративних робіт через зариблення його рослинними видами риб.

Роботи з очищення каналу Дніпро-Донбас проводяться в рамках державно-приватного партнерства. Це заощаджує бюджетні кошти на експлуатацію важливого водного об'єкта. За висновками науковців-екологів, біомеліоративні заходи вже заощадили державі 28 млн. грн. на доочищення води.

На сьогодні біомеліорація (тобто очищення води від водоростей за допомогою риби) – найефективніший та найчистіший метод очищення водойм у світі. Починаючи із 2010 р., в канал Дніпро-Донбас випущено близько 6 млн товстолобика, коропа та білого амура. На сьогодні в очищення каналу вкладено близько 6,5 млн грн. Спеціально для зариблення водойми наново побудований рибгосп, у якому вирощують малька і потім запускають у канал. Зараз вода в каналі чиста і стоїть завдання через рік зробити водоймище одним з найкращих в Україні.

З метою запобігання забрудненню води, по обидві сторони каналу створена санітарна зона на відстані 150 м з кожного боку, де стороннім перебувати заборонено. За участі фермерів і громадської організації організовано патрулювання.

З початку проведення біомеліоративних заходів риба знищила синьо-зелені водорості, а також таку водну рослинність, як роголистник, уруть, гречка земноводна. За три роки проведення зазначених заходів, на дев'яти ділянках каналу його заростання рослинністю істотно зменшилося: очищено 54 км водного об'єкту, якість води значно покращилася, відновлюється екологічний баланс.

Крім того, за три останні роки у каналі Дніпро-Донбас з'явилося достатньо риби і природним шляхом: лящ, карась, лин, сом. В рибальстві діє дозвільна система, і вилов риби відбувається за відповідними правилами, розробленими Дніпровською природною інспекцією. Рибалкам-аматорам та членам громадської організації дозволяється рибалити вудкою. Дітям до 14 років і пенсіонерам, старшим за 70 років – безкоштовно, існують пільги для ветеранів війни та праці, афганцям та чорнобильцям. Ловити можна до 7 кг риби, окрім білого амура, коропа та товстолобика.

Таким чином, в основу майбутнього розвитку рибництва внутрішніх водойм на найближчі роки повинно бути покладене завдання формування стійкої сировинної бази внутрішніх водойм і їх експлуатація за принципом культурно оброблюваних водних угідь, що можливе лише на основі оптимального поєднання всіх напрямків рибництва та відродження якісних показників водних ресурсів [5, с. 9].

Висновки. В питанні адаптації рибогосподарського комплексу України до ринкового середовища та світових тенденцій розвитку рибної галузі, економічна та екологічна складові є взаємопов'язаними та взаємозалежними сегментами єдиної системи синергетичного розвитку галузі. В нинішній ситуації остання складова часто відіграє першочергове значення і її недооцінка не дозволяє ефективно розвиватися економічними показникам. Для успішного функціонування національного рибогосподарського виробництва необхідною умовою є стан та якість водних ресурсів внутрішніх водойм, куди поступово переорієнтувався основний рибний промисел України. Започаткування нової водної політики держави дає обнадійливі результати успішного ведення рибогосподарської діяльності в державі.

Бібліографічний список: 1. Яцык А.В. Экологические основы рационального водопользования / А.В. Яцык. – К.: Генеза, 1997. – 628 с. 2. Козлов В.И. Проблемы сохранения биоразнообразия ихтиофауны водоемов России и пути ее решения / В.И. Козлов, В.И. Ананьев // Рыбное хозяйство. Серия: аквакультура: обзорная информация. – 2005. – Вып. 1. – 67 с. 3. Литвинова Т.Г. Нормативи показників якості води джерел водоспоживання, ставів при вирощуванні риби та галузеві технологічні нормативи утворення забруднюючих речовин при скиданні вод в період обловів ставів / Т.Г. Литвинова. – К.: ІРГ УААН, 2008. – 45 с. 4. Литвинова Т.Г. Тимчасові норми гранично допустимих скидів органічних речовин та біогенних елементів для ставкових рибних господарств України / Т.Г. Литвинова, С.О. Філь, Т.М. Бичкова, З.О. Стецюк // Інтенсивне рибництво. – К.: Аграрна наука, 2005. – С. 174-177. 5. Ульман Э.Ж. Методические рекомендации по улучшению условий естественного воспроизводства, охраны рыбных запасов и совершенствованию организации рыбоводства на Киевском водохранилище / Э.Ж. Ульман, А.Е. Борбат. – Киев: УкрНИИРХ, 2002. – 11 с.

Ганжуренко И.В. Водная политика государства как базис экосистемного развития рыбохозяйственной отрасли. Рассмотрены основные аспекты водной политики государства и проанализированы отдельные результаты внедрения ее положений в практику рыбохозяйственной деятельности отдельных бассейновых управлений.

Ganzhurenko I. Water politics of the state as base of ecological development of fish industry. The basic aspects of water politics of the state are considered and the separate results of introduction of her positions are analysed in practice of fish economic activity of separate pool managements.